

עיונים לשבת פרשת בא עפ"י הרמב"ם

מרכז מורשת הרמב"ם רח' התנאים 6 טבריה, משרדי המרכז רח' יוחנן בן זכאי 6 טבריה, טלפקס- 04-6790632

לשאלות, הערות והארות info@harambam.org.il

לעילוי נשמת אסתר בת רחמה

זכירת וסיפור יציאת מצרים

הרב שאולי גרינפלד

ופרשת יציאת מצרים מסתיימת בהזכרת יציאת מצרים.

וכאן יש מקום לשאול: במה מתבטא ההבדל בין שתי המצוות, מצוות הזכירה ומצוות הסיפור, שהראשונה מתקיימת פעמיים ביממה, ואילו השנייה אינה מקיימת אלא בלילה אחד בשנה?

הרב אריה פומרנצ'יק, בספרו עמק ברכה⁶, הביא בשם הגאון הרב יצחק זאב סולובייצ'יק, שאביו רב חיים מבריסק, היה נוהג בכל שנה להסביר לבני ביתו, שישנם שלושה הבדלים בין מצוות זכירת יציאת מצרים למצוות סיפור:

א. סיפור בשונה מזכירה, בנוי בדרך של שאלה ותשובה. דין זה אנו לומדים מהפסוק⁷: "והיה כי ישאלך בנך". מטעם זה סודרה ההגדה כך שהבן שואל 'מה נשתנה', והאב משיב: 'עבדים היינו'.

ב. במצוות הסיפור, צריך מתחיל בגנות ומסיים בשבח, מכיון שמצוות הסיפור, כוללת את הזכרת כל השתלשלות העניינים, בעוד שבמצוות הזכירה מספיק להזכיר את עצם היציאה ממצרים בלבד.

ג. מצוות הסיפור, כוללת גם את הזכרת המצוות המיוחדות לאותו הלילה וטעמיהן, מה שלא נכלל במצוות הזכירה. מסיבה זו, אנו אומרים בהגדה "כל שלא אמר שלושה דברים אלו וכו'".

והיה מוסיף רב חיים ומסביר, שכל שלושת ההבדלים הללו, נמצאים בדברי הרמב"ם. את הצורך בשאלה ותשובה, הביא הרמב"ם בהלכה ג:

הרמב"ם בפרק השביעי מהלכות חמץ ומצה, מברר את דיני המצווה של סיפור יציאת מצרים, כפי שהיא נלמדת מהנאמר בפרשתנו. בתחילת דבריו¹, מגדיר הרמב"ם מהי מצוות 'סיפור יציאת מצרים':

"מצות עשה של תורה לספר בנסים ונפלאות שנעשו לאבותינו במצרים בליל חמשה עשר בניסן שנאמר²: 'זכור את היום הזה אשר יצאתם ממצרים'... ומנין שבליל חמשה עשר? תלמוד לומר³: 'והגדת לבנך ביום ההוא לאמר בעבור זה' בשעה שיש מצה ומרור מונחים לפניך, ואף על פי שאין לו בן. אפילו חכמים גדולים חייבים לספר ביציאת מצרים. וכל המאריך בדברים שאירעו ושהיו הרי זה משובח".

הרמב"ם מלמד אותנו, שהמצווה היא לספר על הניסים והנפלאות שנעשו לאבותינו במצרים, וזמן קיום המצווה הוא בלילה אחד בשנה – ליל ט"ו בניסן.

בהלכות קריאת שמע⁴, מלמד אותנו הרמב"ם מצווה נוספת, שעוסקת לכאורה באותו עניין:

"אף על פי שאין מצות יציאת נהגת בלילה, קוראין אותה בלילה, מפני שיש בה זכרון יציאת מצרים ומצוה להזכיר יציאת מצרים ביום ובלילה שנאמר⁵: 'למען תזכור את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חיך', וקריאת שלש פרשיות אלו על סדר זה היא הנקראת 'קריאת שמע'".

הרמב"ם מלמד אותנו, שהסיבה שאנו קוראים את פרשת יציאת כחלק מפרשיות קריאת שמע, היא מכיוון שיש מצווה לזכור את יציאת מצרים בכל יום ובכל לילה,

6 הגדה אות א'.
7 שמות י"ג, י"ד.

1 הלכות חמץ ומצה ז, א.
2 שמות י"ג, ג.
3 שם פס' ח'.
4 א, ג.
5 דברים ט"ז, ג.

על שם שמררו המצרים את חיי אבותינו במצרים, מצה - על שם שנגאלו".

ומסיים הרמב"ם וכותב:

"דברים האלו כולן הן הנקראין הגדה".

הרי שמפורש ברמב"ם שמצוות הסיפור כוללת שלושה מרכיבים: שאלה ותשובה, מתחיל בגנות ומסיים בשבח, והזכרת המצוות המיוחדות.

הגאון הרב אשר וייס¹⁰, הגדיר את מהות הבדל בין מצוות הזכירת היומיומית, למצוות הסיפור המיוחדת לליל הסדר, בכך ש"בכל יום מצווים אנו להזכיר **בכדי לדעת**, אבל בליל הסדר מצווים אנו לספר **בכדי להרגיש**".

בכל יום, המצווה היא לזכור את יציאת מצרים, כדי לשמור ידיעה זו בראשו של כל יהודי, ואילו בליל הסדר אנו חווים את יציאת מצרים, ולכן יש חובה לעסוק ולהאריך בענייני היציאה, גם כשכולם חכמים, וגם כשאדם נמצא עם עצמו.

מֵרַן הֵרָאִי"ה קוֹק זצ"ל, בספרו עולת רא"ה¹¹, מבאר שהשוני בין מצוות הזכירה למצוות הסיפור, נובע מהמגמות השונות של מצוות אלו. כאמור, מצוות הזכירה הינה בכל יום, ועניינה קיבוע הידיעה של נס יציאת מצרים אצל כל אחד. מגמתה של מצווה זו חיזוק האמונה בליבנו בזמן הזה, כאשר אנו נתונים בניסיונות וצרות, ואנו צריכים לשוב ולהזכיר לעמנו שלא עזב את ה' את הארץ, וכמו שגאלנו ה' ממצרים בכוחו הגדול, כן ישוב ויציל אותנו מהצרות שבימינו שלנו.

אך יציאת מצרים, לא היתה רק הכנה למציאות של 'הזמן הזה', אלא נטעה בנו רוממות גדולה של אמונה, שהכינה אותנו לאמונה הגדולה שתהיה בקדוש ברוך לעתיד לבוא, כאשר כבר לא היו עוד ניסיונות, והקשר עם הקדוש ברוך הוא לא יהיה תלוי בניסים, אלא נראה את השגחת ה' עלינו בחיי השגרה הרגילים. את ההתחברות למעלה גדולה זו, אנו יכולים להשיג כאשר יש עלינו את ההארה המיוחדת של ליל הסדר. אנו חוזרים וחווים את יציאת מצרים, ונותנים לנפשנו להתרומם למדרגות ששייכות לימים יבואו. וזו מגמתה של מצוות סיפור יציאת מצרים.

"וצריך לעשות שינוי בלילה הזה כדי שיראו הבנים ושאלו ויאמרו: 'מה נשתנה הלילה הזה מכל הלילות', עד שישב להם ויאמר להם: 'כך וכך אירע וכך וכך היה... אין לו בן אשתו שואלתו, אין לו אשה שואלתו זה את זה 'מה נשתנה הלילה הזה', ואפילו היו כולן חכמים, היה לבדו שואל לעצמו מה נשתנה הלילה הזה".

הרמב"ם מלמד אותנו שבלייל הסדר, ישנו חיוב לעשות מעשים שיעוררו את המשתתפים לשאול שאלות, וכן שחובת השאלה והתשובה מוטלת על תלמידי חכמים, וכן על מי שיושב עם עצמו. דברים אלו מעוררים תמיהה: אנחנו מבינים שצריך לעורר את הצעירים לשאול שאלות, כדי שהמבוגרים יוכלו ללמד אותם. אך מה הטעם בכך שהחכמים ישאלו אחד את השני, הם הרי כבר יודעים? ויותר לא מובן התועלת בכך שאדם יחיד ישאל את עצמו, הוא הרי לא יוכל להשיב לעצמו יותר ממה שהוא יודע!

אלא שמוכרחים לומר, שהשאלות והתשובות לא נועדו בדווקא להוסיף ידע, אלא שזהו חלק מהמרכיבים של מצוות הסיפור.

את הצורך לתאר את השתלשלות כלל העניינים, הביא הרמב"ם בהלכה ד:

"וצריך להתחיל בגנות ולסיים בשבח, כיצד? מתחיל ומספר שבתחילה היו אבותינו בימי תרח ומלפניו כופרים וטועין אחר ההבל ורודפין אחר עבודה זרה, ומסיים בדת האמת שקרבנו המקום לו והבדילנו מן התועים וקרבתנו ל'יחודו. וכן מתחיל ומודיע שעבדים היינו לפרעה במצרים וכל הרעה שגמלנו ומסיים בנסים ונפלאות שנעשו לנו ובחירותנו, והוא שידרוש מ'ארמי אבד אבי'⁸ עד שיגמור כל הפרשה. וכל המוסיף ומאריך בדרש פרשה זו הרי זה משובח".

סיפור ההגדה מתאר את מצב הגנות, שמתחיל בעבודה זרה של תרח, ומסיים בשבח שקרבנו המקום לעבודתו, וכן מתחיל בגנות של היותנו עבדים במצרים, ומסיים בשבח של יציאתנו לחירות.

ואת הצורך בהזכרת המצוות המיוחדות, הזכיר הרמב"ם בהלכה ה:

"כל מי שלא אמר שלשה דברים אלו בליל חמשה עשר לא יצא ידי חובתו ואלו הן, פסח מצה ומרור, פסח - על שם שפסח המקום ב"ה על בתי אבותינו במצרים שנאמר⁹: 'ואמרתם זבח פסח הוא לה' וגו', מרורים -

10 הגדה של פסח עמ' ע"ה.

11 חלק ב עמ' רס"ט - ע"ה.

8 דברים כ"ו, ה.

9 שמות כ"ב, י"ז.